

## نفوذ پروژەسى؛ اسلام جەمھۇرىيىتى، آذربايجان جەمھۇرىيىتى نىن شىعەلرىنە نەجە تائىر ئايدىر؟

ابراھىم رمضانى

سون گونلردە، قدس قوھلرى نىن كئچمىش كوماندىرى، «قاسم سلېمانى» نىن كسىلمىش الېنېن بىر فوتوشكىلى، اينقىلاب كئشېكچىلرىنە باغلى كاناللار طرفىندىن آذربايجان جەمھۇرىيىتى ايله علاقلې سوسىال شېكلردە يايىلدى. فوتوشكىلېن آشاغىسىندا [يازىلىپ](#): «بو ال ترور ئايدىلىپ كسىلدىكىدىن سونرا سانكى دونىادا ال الە گۇروشمك حرام ئايدىلدى. دونىا سلېمانى نىن شەھادىتى ايله سانكى تانرىنى اينجىتىدى.»

اسلام جەمھۇرىيىتى شىعەلرىن، جەمىتېن بىر حىصەسى اولدوغو اۆلكلردە آكتىو فعالىت گۇستىرېر و ايرانىن عراقدا، لېناندا، بحرىندە، يىمندە، آذربايجان جەمھۇرىيىتىندە، حتى پاكىستان و گرجستاندا بئلە فعالىتلىرىن نومونەلرىنى گۇروروك.

دونىانېن مئدىا و آراشدىرما مركزلىرى اسلام جەمھۇرىيىتى نىن اورتا دوغوداكى گلىشمە سىياسىتلىرى حاقىندا قاپساملى يازىبلار. بونوللا بئلە، آز سايدا مئدىا و آراشدىرما مركزلىرى ايرانىن قافقازدا آرتان موداخىلەسىنە كىفاىت قدر دقت ائتمىللىر. بۆلگەدە اوچ بۆيوك كئچمىش سووت جەمھۇرىيىتى وار. روسىيە ايله قارىشىق موناسىبىتلىرى اولان و آوروپايا انتگرە يولوندا اولان گرجستان. روسىيە نىن موتفىقى اولان مسىحى ارمنىستان و توركىيە نىن موتفىقى اولان سكولار آذربايجان جەمھۇرىيىتى كى ايراندان سونرا شىعەھالىسى نىن ان چوخ فايزىنە صاحبدىر.

## نارداران و آذربايجان جەمھۇرىيىتى نىن مىلى تەلوكەسىزلىك مسئلەسى

26 نوامبر 2015-جى ايلدە، اربعىن عرفەسىندە، آذربايجان جەمھۇرىيىتى نىن تەلوكەسىزلىك قوھلىرى سىلاھلى بىر قروپو ائكتىسىزلىشىدىرماك آدىلى عملىيات كئچىردى. دئىيىلنلرە گۇرە دىن آدى آلتىندا بىر گروپ، دىنى دؤولت ياراتماق مقصدى ايله حۇكومت مقاملارىنا قارشى اىغتىشاشلار و ترور ائىلملىرى گرچكلىشىدىرەجكدىلر. تەلوكەسىزلىك قوھلىرى و بۆلگە ساكىنلىرى آراسىندا چىخان چاتىشمادا، 2 تەلوكەسىزلىك قوھسى دە داخىل اولماقلا 7 نفر اۆلدورولدو و «آذربايجان جەمھۇرىيىتى مسلمان بىرلىگى حركتى» نىن 16 عضو حبس اولوندو. بو عملىيات «نارداران» آدى ايله تانىندى. بو حادثەلردن سونرا آذربايجان جەمھۇرىيىتى نىن بعضى قوروملارى و خبر آژانسلىرى طرفىندىن نارداران حادثەلرىنە موداخىلە ائتمكەدە [گوناھلاندىرىلان](#) اسلام جەمھۇرىيىتى ادعالىرى رد ائتدى و آذربايجان جەمھۇرىيىتىنى بو اۆلكە نىن مسلمان خالقى نىن دىنى حىسلىرى قارشىسىندا تمكىنلى اولماغا [چاغىردى](#).

آذربایجان جمهورييتى مجلسى نین دینی ایشلر کومیتەسى نین باشقانی «سیاوش نوروزوف»، دئییر: «نارداران جاماعتی نین بؤیوک حیصه سی اینانجلی اینسانلاردیر. لاکین اعتراف ائتمک لازیمدیر کی، نارداراندا باشقا دؤولتین تأثیری آلتینا دوشنلر، همین اۆلکه ده تحصیل و تعلیم آلاللار، اورانین مالیه دیکته سی ایله حرکت ائندلر وار. بیر چوخ مذهبی افراطیلر ده اورانی اۆزلرینه بازا سئچمیشدیلر.» او، ایسلام جمهورييتى نین آذربایجان شیعەلرینه تأثیر گۆسترمه سغیرلندن دانیشیر و اینقیلاب کئشیکچیلری نین کئچمیش عضو و اردبیلین «ایسلام مشورت مجلسی» نده کی کئچمیش ملت وکیل «منصور حقیقت پورا» ایستیناد ائده رک دئییر؛ «ژنرال منصور حقیقت پور نارداران حادثه لری باره ده دانیشمازدان اول ده آذربایجانلا باغلی چوخلو خوشاگلمز بیاناتلار سسلندیریب. واختیله بورادا سفیرلیکده چالیشدیغی مدته تخریباتچی عمللرله، اثرمنیلرە معلومات اؤتورمکله مشغول اولوب. اونون نارداراندا دا آدمالاری وار ایدی و گویا ناردارانین تعصبونو چکیر، نارداراندا توتولان تخریباتچی قروپلارین حوقوقلاری نین مودافیە سی ایله مشغولدور.»

آذربایجان جمهورييتى ایرانى داخیلی ایشلرینه قاریشماقدا گوناھلانديریر، لاکین ایسلام جمهورييتى نین باکیداکی سفیرلیگی بو ادعالاری رد ائدیر و ایران داخیلی مئدیاسی اسرائیلین آذربایجان جمهورييتینده کی موداخیلە سی باره ده خبر وئیر. حتی ایران رادیو و تلویزیونون آذربایجان جمهورييتینده کی کئچمیش تمثیلجیسی «برهان حشمتی»، بو اۆلکه نین «مسعود علی محمدی» نین قتلینده کی رولوندا دانیشدی و علاوه ائتدی: «اسرائیل نووه عالیملری نین تروروندا جمالی فشی (مسعود علی محمدینی اۆلدورمکده اتهام اولونور) پاسپورتونا مؤهور وورمادان باکی هاوا لیمانیندان اسرائیلە کۆچورولدو و شهید علی محمدینی اۆلدورمە یی اؤیرندی.»

ایرانین آذربایجان جمهورييتینده کی او واختکی کولتور موشاویری اولان «سید ابراهیم ابراهیمی»، ایرانین آذربایجان جمهورييتی نین شیعەلری قارشیسیندا وظیفه سی باره ده ایسلام جمهورييتی نین فداکارلیق حیسیندن دانیشیر و ایسلام جمهورييتی نین آذربایجان جمهورييتی شیعەلرینه قارشى وظیفه سی ندیر سؤالینا جاوابیندا دئییر: «آذربایجان سفیری نین چاغیریشی شکلینده گؤروشلر، اجتماعی توپلانتیلار و کنفرانسلار کئچیریلمه لی و اونو اردبیل، تبریز و یا تهران کیمی شهرلین اینسانلارینا موراجعت ائده رک آذربایجان حؤکومتی نین نییه بئله حرکت کئچیردیگینی جاوابلانديرماسی اوچون دعوت ائدیلمه لیدیر.» او دئییر کی، آذربایجان جمهورييتی حؤکومتی نین «مسلمان اۆلکه سی اولماسینا باخمایاراق دینی و مذهبی عنصرلار و مراسیملرە قارشى دؤزوملولویو یوخدور.»

نارداران حادثه لریندن سونرا ایسلام جمهورييتی نین بعضی شهرلینده، او جومله دن تبریز، اردبیل، زنگان، اورمیە، همدان و بیجاردا، نارداران حادثه لرینده اؤنلر اوچون «نارداران شهیدلری خاطیره سی»، آدی ایله یاس مراسیملری کئچیریلدی.

ایسلام جمهورييتی نین، آذربایجان جمهورييتینده کی فعالیت ایستیقاملری

سون ایللرده ایسلام جمهوریییتینه باغلی قوروملار ایرانین مذهبچیلیگی نین بیر قولو و شیعه ژئوپولیتیگی باغلامیندا آذربایجان جمهوریییتینده گئنیش فعالیت آپاریلار.

آذربایجانلی طلبه لری اورقانیزه ائتمک و اوللار پولسوز تحصیل ایمکانلاری نین یارادیلماسی، گنجلرین بیلیم یوردلاریندا دینی تحصیل آلمالاری اوچون ایرانا گؤندریلمه سی، شیعه دینینین تبلیغی اوچون دین خادیم لری نین آذربایجان جمهوریییتینه گؤندریلمه سی، موختلیف ایران طرفداری تشکیلاتلارین فعالیتلری نین مالیه لشدیریلمه سی و عاشورا پروگراملاری نین کئچیریلمه سی، سوسیال شبکلرده کی فعالیتلر و آذربایجان تورکجه سینده وب سیتلرین قورولماسی، شیعه جیلگیین تبلیغی و آذربایجان جمهوریییتی نین موختلیف شهرلرینده یاردیم کومیته سی نین 20 ایلیک فعالیتی ایسلام جمهوریییتی نین آذربایجاندا کی فعالیتلری نین یالنیز بیر حیصه سیدیر.

بؤلگه ده آذربایجان تورکجه سینده الیدن چوخ ایسلامچی وبسایت فعالیت گؤستریر. ایراندا قئیدیاتا آلینان و عینی زاماندا آذربایجان تورکجه سینده ده احاطه ائدن خبر سایتلاریندان باشقا، آذربایجان اینترنت دومنینده قئیده آلینان دیگر سایتلاردا آشاغی کیفیتلی خبر و مقاله لر گؤرونمکده دیر.

آذربایجان جمهوریییتی نین مقاملاریندان بیرینین موشاویری ایران وایر ایله صؤحبتده دئیر: «بو سایتلارین آذربایجان خالقینا چوخ تأثیر ائده بیله جه یینی دوشونموروک و بودا بو فعالیتلره نظارت ائتمه دیگیمیزی ایفاده ائتمیر، عکسینه بیز نظارت ائدیریک و بو مسئله ایله باغلی آذربایجان جمهوریییتی حؤکومتی نین حساسلیغیندان اؤتورو بو سایتلارین فعالیتینه کیفایت قدر نظارت وار.»

2011-جی ایله قدر آذربایجان جمهوریییتینده فعال ایشتیراک ائدن ایمام خمینی یاردیم کومیته سی، ایسلام جمهوریییتی نین بو اؤلکه ده کی فعالیتی نین باشقا بیر ساحه سی ایدی. ایمام خمینی یاردیم کومیته سی نین رسمی سایتیندا وئریلن معلوماتا گؤره، آذربایجان جمهوریییتینده یاردیم کومیته سی بؤلمه لری نین سای 55-دیر، او جومله دن باکیدا یئرلشن باش اوفیس، دؤرد اساس شؤبه (باکی، لنکران، گویچای و گنجه ده)، 16 تعلیم مرکزی، 19 پایلاما شؤبه سی، بئش کولتور ائوی، بئش طبّ مرکزی و بئشدنه ده باشقا بیرلیک. یاردیم کومیته سی آذربایجان جمهوریییتی نین 464 شهر و کندینی احاطه ائتمیشدیر. 2011-جی ایلدن بری بو کومیته نین آذربایجان جمهوریییتینده کی بوتون شؤبه لرینین فعالیتی [دوردورولموشدور](#) و 2014-جو ایلدن اعتباراً بو کومیته نین آذربایجان جمهوریییتینده کی فعالیتی تامامیله [دایانديريلميشدير](#).

دئیلنه گؤره، یاردیم کومیته سی نین دایانديريلماسينا سبب اولان بو کومیته نین آذربایجان جمهوریییتینده بؤلوجولوک فعالیتلرینه قاریشماسیدیر. بوندان اؤنجه، آذربایجان جمهوریییتی نین «مئدیا فوروم» خبر آژانسی، آدی آچیقلامایان رسمی منبع یه ایستناداً، ایمام خمینی یاردیم کومیته سی نین آذربایجان جمهوریییتینده کی شؤبه سینین بؤلوجولوک فعالیتلرینی دستکله مکده اتهام [ائتدی](#). بونوللا بیرلیکده ایسلام جمهوریییتی نین آذربایجاندا کی کئچمیش سفیری

«پاك آئين»، ياردېم كومىتەسى نىن اۆلكەدە 20 ايللىك فعالىيىتىدە تەخمىنەن 43 مىليون دلار خىرجەلەيدىگىنىنى اىلانغانىدى.

## اىسلام جەمھۇرىيىتى نىن دىنىي گەلىشمە اىستىقامىتىنە قارشى آذربايجان جەمھۇرىيىتى نىن تەدبىرلىرى

آذربايجان جەمھۇرىيىتى 2015-جى يىلدىن بىرى بۇ اۆلكەدىكى ايران روھانىلىرى نىن سايىنىيىنى آزالايدى. آذربايجان جەمھۇرىيىتى نىن شىيەلىرى آراسىندا ايران مىسسىيونەرلىرىنىن دىخالىتىدىن سونرا بۇ مىسسىيونەرلىرىن اۋنچەكى كىمى آسانلىقلا ايشلەمەسىنە ايمان وئىلىمىر. نارداران خادىلەرىدىن سونراكى ايلك آدىمدا خۇكومەت، ايران خوزە علمىلەرىدە تەخسىل آلان طلبەلەرىن مەسجىد ايمانلىغى ائتمەلەرىنى [قارداغا](#) ائىدىب و عىنىي زاماندا 2018-جى يىلدە آذربايجانلى طلبەلەرى قوبول ائىدىن، «[آذربايجان الەيات انستىتوتوسونۇ](#)» قورموشدۇر. باخمىياراق كى [الەيات فاكولتەسى](#) 93/1992-جى تەدرىس ايلىدە آذربايجان جەمھۇرىيىتى تەخسىل ناظرلىغى، باكى دۆولت بىلىم يوردوندا و توركىيە دىانت وقفى آراسىندا باغلانمىش ائلاشما اساسىندا تاسىس اولونموشدۇر. آذربايجان الەيات انستىتوتوسو اىسلام جەمھۇرىيىتى نىن تەبلىغات فعالىيىتى ايلە پارالل بىر فعالىت گۇستىر.

آذربايجان جەمھۇرىيىتى خاكىمىيىتى، اىسلام جەمھۇرىيىتى نىن آذربايجان شىيەلەرىنە مومكۇن تائىرىنى مىنىمۇمدا ائىدىرەك و ايران خوزەلەرىنىن ائعتبارىنى ضەيفلەتمەك اوچۇن بۇ تەدبىرە ال آتدى. يۇمشاق دوشۇنچەلى دىن خادىملەرى نىن ايراندا تەخسىل آلان دىن خادىملەرى ايلە يۇرۇلەرى نىن دىيىشمەسى اىسلام جەمھۇرىيىتى خوزلەرىدە تەخسىللى آذربايجان روھانىلىرى نىن پەتەنسەل تائىر و تەھدىدلەرىنى آزالدا بىلر.

شىيە مەزھەبى اىسلام جەمھۇرىيىتى نىن شىيە اھالىسى اولان اۆلكەلەرىن ايشلەرىنە قارىشماقدا ايلك و ان تائىرلى سلاخىدۇر. مۇتەخسىسلەر حساب ائىدىرلەرى، عراق، بحرىن، يمن و پاكىستاندا موقايىسەدە ايرانىن آذربايجان جەمھۇرىيىتى شىيەلەرىنە تائىرىنىن اولمۇماسى نىن اساس سەبلەرىنى ايكى خالدا آراشدىرماق اولار. بىرىنچىسى، آذربايجان خالقى اۆزلىرىنى مۇسلمان حساب ائىتسەلر و شىيە چۇخلۇغۇنا صاحب اولسالار دا، نە مەكتەبلەردە اۆزىنچىلەر دىنىي درسلىر وئىلەر و نە خۇكومەتىن بىلە بىر مەقسەدى وارىدۇر. آذربايجان جەمھۇرىيىتى درسلىگىندە دىنلە باغلى تاپىلا بىلەجك يگانە شىي اورتا مەكتەبدە مۇختەلىف دىنلەر اوزرە سوسىيال تەخسىل درسلىگىندە قىساجا وئىلر بىلگىدۇر. آنجاق بۇ، اهل بىتى سۇن اۆزلىغىن ائىكار ائىدىلمەسى دئىل و بعضىلەرى اىسلام جەمھۇرىيىتىنى اوتۇپىيا حساب ائىدىرلر.

بو بارده ایران ایسلام جمهوریتی طرفدارى بیر گنج ایران وایره دئییر «بیز حؤکومتدن چوخ شئی ایستمیریک، شیعه اولدوغوموزا حؤرمته یاناشسین و شیعه روحانیلیرینی حبس ائتمه سین. ایران شیعه لرین راحت اولدوغو یگانه یئردیر و شیعه لرین اولدوغو هر یئرده شیعه لر مظلومدور.» اوندان ایراندا و اونون دینی شهرلرینده یاشاماق ایسته ییب-ایسته مه دیگینی سوروشدوق: «ایسته دیگیم واخت مشهد و قوم شهرلرینه گئدیرم و اورادا دوستلاریم وار. عائله مله مشهدده و یا قومدا یاشاماق ایسته یردیم، اما بوتون عائله می و دوستلاریمی اؤزومله آپارا بیلمه رم.»

بونونلا یاناشی، عراق، بحرین، یمن و پاکستان شیعه روحانیلریندن و یا درین ایسلامچی دین آداملاریندان فرقلی اولراق، بیر و یا ایکی آزلیق قروپو استثنا اولماقلا، آذربایجان شیعه روحانیلرینی آشیری فعالیتلری ویا آشیری سیاسی طلبلری اولمامیش.

آذربایجان جمهوریتی نین تهرانداکی کئچمیش سفیری و آنکارا بیلیم یوردونون تاریخ پروفیسورو «نصیب نصیبلی» ایران وایره وئردیگی موصاحیبه ده ایسلام جمهوریتی نین دینی استراتژیسینین آذربایجان جمهوریتی نده تأثیر گؤسترمه دیگیندن دانیشدی و علاوه ائتدی: «کئچمیش سوؤت اتفاقیندان قالان یگانه موثبت ارث بو حاکیمیتین لائیکلیکیدیر. آذربایجان خالقى اؤز موسلمانلیغینی قبول ائدیر، لاکین اکثریتی ایسلامی وظیفه سینى یئرینه گتیرمیر و بو دا ایسلام جمهوریتی نین آذربایجان جمهوریتی نده تأثیر ائده بیلمه مه سی نین اساس عاملیدیر. ایسلام جمهوریتی دیگر شیعه اؤلکلرینده آکتیو اولدوغوندان داها چوخ آذربایجانا نفوذ ائتمه یه چالیشدی، اما اوغورسوز اولدو.»

ایکینجیسی، داغلیق قاراباغ مسئله سینده آذربایجان جمهوریتی نین خالقى نین ایسلام جمهوریتی نده قارشى پیس باخیشی واردیر. ایسلام جمهوریتی ایله عراق آراسینداکی سککیز ایللیک موحاریبه دن سونرا ایسلام جمهوریتی مینرله ایتکی ایله موحاریبه ده قالیب گلدیگینی دوشونوردو و داغلیق قاراباغین آزاد ائدیلمه سی اوچون موحاریبه تجربه سی نین آذربایجان جمهوریتی نده وئریلمه سینى طلب ائتدی. ایران حربى مصلحتچیلرینى ایلک قروپو 1990-جى ایللرده جاسوسلوق و اؤلکه نین داخیلی ایشلرینه قاریشماق اتهامی ایله، سونرادان آذربایجان جمهوریتی نین او زمانکی جمهورباشقانی «حید علی اف» طرفیندن قووولدولار. اردبیلین کئچمیش ملت وکیللى «منصور حقیقت پور»، آذربایجان جمهوریتی نده آیریجا جاسوسلوق پرونده سی اولان بو حربى مصلحتچیلردن بیرى ایدی.

داغلیق قاراباغ موناقیشه سی ایللر اؤنجه باشلایان و حل اولونمامیش آذربایجان جمهوریتی ایله ارمنیستان آراسینداکی اراضی موباحیثه سیدیر. بو سرحد موباحیثه سی بعضاً ایکی اؤلکه آراسینداکی گرگینلیک و حربى قارشیدورمالارا سبب اولونور.

آنجاق آیت الله خامنه ای، سرحدین هر ایکی طرفینده کی میلیونلارلا آذربایجانلى نین داغلیق قاراباغ حساسلیغى نین فرقینده دیر، «داغلیق قاراباغی» بیر ایسلام دیاری آدلاندیریر و آذربایجانین موختلیف شهرلرینده کی جوما نمازلاریندا جوما ایماملاری زامان-زامان خطبه لرینده داغلیق قاراباغدان دانیشیرلار. بو شکیده ان فعال جوما ایمامی اردبیلین

جوما ایمامی اولان «سید حسن عاملی» دیر. او خوطبه‌لری‌نین اکثریتینده اردبیل عبادت‌چی‌لریندن چوخ آذربایجان جمهوریتی خالق ایله دانیشیر.

ایسلام جمهوریتی‌نین بعضی [چئوره‌لرینده](#) آذربایجان جمهوریتی‌نین اسرائیله یاخین اولماسی و ایسلام جمهوریتی ایله ایشبیرلیگی ائتمه‌مه‌سی باره‌ده صؤحبت‌لر گئدیر و ادعا اولونور کی، اگر آذربایجان جمهوریتی ایران ایسلام جمهوریتینه یاخینلاشارسا، ایسلام جمهوریتی بو مسئله‌نی حل ائده بیلر و موناquیشه‌نی دایاندیرا بیلر. جناب نصیلی بو باره‌ده ایران‌وایره دانیشاراق دئدی: «بوتون دونیا ایسلام جمهوریتی‌نین یاللانلاریندان خبرداردیر. آذربایجان جمهوریتی ده بیلیر کی، ایسلام جمهوریتی دئدی‌کلریندن داها ضعیف‌دیر. بیر آی ایچینده اؤز اوچاغینی ووران، وطنداشلاری‌نین حیاتی‌نی ایتیرن و اؤز گمیسینی ووردوقدان سونرا، راکت سیستمی صحو و یا شخصی بیر صحو دئین اؤلکه، دئمک اولار کی، هئچ بیر گوجه صاحب دئییل. وطنداشلارینی اؤلدورن بیر اؤلکه، مسلمانلارین و شیعه‌لرین لیدری اولدوغونو ادعا ائده بیلمز. آذربایجان حؤکومتی و خالق بوندان خبرداردیر.»